

2. melléklet a 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelethez

Javaslat a
A kőszegi „Szőlő Jövés” ünnepe
Magyar Értéktárba történő felvételéhez

Készítette:

Huber László

.....

Kőszeg, 2019. 03. 29.

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:
KŐSZEGI ÖNKORMÁNYZATI HIVATAL

2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:

Név: Huber László, polgármester
Levelezési cím: 9730, Kőszeg, Jurisics tér 8.
Telefonszám: +36 (94) 562-511
E-mail cím: polgarmester@koszeg.hu

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése: A kőszegi „Szőlő Jövés” ünnepe

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

- agrár- és élelmiszergazdaság
- egészség és életmód
- épített környezet
- ipari és műszaki megoldások
- kulturális örökség**
- sport
- természeti környezet
- turizmus

3. A nemzeti értéket tartalmazó értéktár megnevezése:

- települési
- megyei

4. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A kőszegi szőlőtermelés és borkészítés története több évszázadra nyúlik vissza. Már 1279-ben Kőszegi Iván és Miklós grófok birtokaik megosztásakor a szőlőkről és a pincékről is rendelkeztek. Az Anjou-korban Pozsony és Sopron mellett Kőszeg a legjelentősebb borkereskedő és borexportáló városok közé tartozott. Károly Róbert 1348-ban engedélyezte, hogy a kőszegiek saját boruk mellett a rohonci és csepregi borokat is szállíthassák a délnémet területekre. A XV. század elején mintegy 300 hektárnyi területen műveltek szőlőt, a XVIII-XIX. században ez már megközelítette a 400 hektárt. A város határában elkülönültek a polgárok és az váruradalom szőlői. A Várkertben (ma Királyvölgy) és a Klugl-dülőben lévő uradalmi szőlők 1,1 hektáron terültek el. A nagyobb szőlőbirtokok az uradalomhoz tartozó falvakban

(többek között Doroszlón, Locsmándon) voltak. A vár pincéiben lévő fahordókban 350 hektoliternyi bort tudtak tárolni.

A Szőlő Jövés ünnepe

A kőszegi „szőlőjövés”, a szőlő hajtások megörökítésének ritusa egy középkori jogszokásból alakult ki. Írásos dokumentumok támasztják alá, hogy Kőszegen a városi előljárók és a hegymesterek tisztújításakor a szőlőhajtások bemutatását már a 16. században is gyakorolták. Az 1740 óta vezetett kőszegi „*Szőlő Jövésnek Könyve*” tanúsága szerint a hivatalosságok megválasztásával egyidejűleg a hajtásokat díszes és látványos rajzokkal is bejegyezték, aminek kezdetben jósló-időjárás előrejelző jelentőséget tulajdonítottak. Napjainkban a Szent György-napi „szőlőjövések” megjelölését, azoknak a Városháza előtt a mindenkori polgármesternek való átnyújtását, valamint a könyvbe történő nyilvános bejegyzés tradícióját nem csak a helyi bortermelők, de az egész város magáénak érzi.

A szokás eredete

A Kárpát-medence szőlőtermő vidékein Sárkányölő Szent György napja (április 24.) a XVIII-XIX. századig a közigazgatási év kezdetének számított, a hegyközségek is ezen a napon tartották második törvényt napjukat. A néprajz joggal utal ennek kapcsán a római kori tavaszünnepre, amikor a gyümölcs első zsengejét, a tavasz első termését ajánlották fel az isteneknek a jó termés reményében. Ezt a szokást vették át az európai városok a középkorban. Budán ezért a bíró hatalmának jelképe a zöld gally és fehér bírót lett, míg Kőszegen a szőlőhajtás(ok) és a városkulcs.

Mint ahogy a XVII. század elején a tisztújítás részeként jegyezték le a hajtások bemutatását, ez a szokás valószínűleg már a XVI. századi Kőszegen is élt. Ezen a napon választották meg a hegybírót, a hegymestereket, illetve a városi tisztségviselőket. A város tisztségviselőinek megválasztása a belső és külső tanácsnak a lemondásával kezdődött és a hivatalviselőkével folytatódott. Ezek közé tartoztak a hegymesterek, akik „a szőlőhegyről jelképet hoztak” a választásra. Ezután következett a tisztújítás második része, az új gazdálkodási év tisztségviselőinek megválasztása. A hajtásokat a tisztújítási ünnepség első felében hozták be az önkormányzati testület elé, mégpedig azért, hogy az új városbíró már az új hajtásokba vetett reménysége jegyében vállalhassa hivatalát. A hagyományban tehát egybefonódik egy gazdasági fordulónap szokásvilága, illetve egy helyi-politikai esemény. Éppen ezért minderre a város politikai központjában került sor: a Városházán, a városbíró színe előtt.

A ma is élő szőlőhajtás bemutatások során a gazdák a levágott „jövéseket” származási helyükkel, a szőlő fajtájával gondosan megjelölik, aztán a mindenkori hegybíró vezetésével a könyvet a szőlősgazdák társasága a Városháza elé viszik. Itt történik meg a hajtások bemutatása a polgármesternek. A hegybíró egyúttal beszámol az elmúlt borászati év eredményeiről, a szőlők jelenlegi állapotáról. A polgármester – a gazdák deputációjának tiszteletteljes fogadása és a hajtások átvétele után – fogadalmat tesz, hogy ő maga is jó gazdája kíván lenni a városnak és tradícióinak. Ezt követően elrendeli az új hajtások bejegyzését, amelyre régebben a Városházán, vagy a Múzeumban, néhány évtizede azonban – a nagy érdeklődésre tekintettel – a Jurisics-vár lovagtermében kerül sor. A berajzolást vázlatok készítésével avatott képzőművész végzi, aki a tökéletes mérethűségre törekszik, majd nyugodt körülmények között akvarell technikával fejezi be az ugyancsak színhű festést.

A Szőlő Jövésnek Könyve

Köszeg egykor híres szőlő- és bortermelésének nevezetes dokumentuma az 1740 óta folyamatosan, évről-évre vezetett könyv. 1632-ből már igazolni tudjuk, hogy a hegymesterek a tisztújításkor jövéseket (*Wahrzeichen*) hoztak be a szőlőhegyről. A jövések bemutatásnak szokása tehát akkor már biztosan több, mint száz éves volt, amikor 1740-ben azok berajzolását is elhatározták.

"Eleitül ezen Nemes Városban bévett szokás szerint Szent György napján, úgymint szokott, bírói választás napján az hegymesterek az tanácsházba szoktak szőlő jöviseket hozni, melyek által az városi lakósok is az borbéli terméshez reménségek volt, és ezen jövisek akkoráig könyvben nem rajzoltattak." olvasható a községi Szőlő Jövésnek Könyve első lapján.

A bőrkötéses, merített papírra írt-rajzolt könyv az első években csak szövegesen írta le a hajtásokat, majd grafit-, később pedig színes rajzokkal mutatja meg az aktuális év hajtásait, melyeket 1:1 méretarányban rajzoltak be. Később szövegesen – utólag – bejegyezték az év termését mennyiségi-minőségi szempontok szerint. Érdekeség, hogy 1930-at megelőzően nem volt szokásban a mintát adó dülő nevének feltüntetése, mely megmutatja a mikroklímatis különbségeket is. A legtöbbször a Meszesvölgy (Kalchgraben), a Rómaidomb (Römer), az Alsófigyelő (Wachtelsack), a Lócserélő (Roßtauscher), a Hidegvölgy (Eisgruber) és a Hosszúlovészárok (Langer-Schützen-Graben) fordul elő a feljegyzésekben. A Meszesvölgy és a Királyvölgy hajtásai 1930 és 1980 között az összes behozott jövésnek mintegy 33%-át tették ki. A bejegyzett szőlőfajták tekintetében a könyv szintén kincsestár. Tudjuk például, hogy

1806-ban aszúbor is készült Kőszegen. 1885-ben jegyezték be a később jellemző fajtává lett burgundit. A fehér borok között közkedvelt volt az olaszrizling, a furmint, a sasza, a muskotály, a kövidinka, a vörösek közül a már említett burgundi, nagyburgundi, és a kékfrankos.

A „Szőlő Jövésének Könyve” olyan egyedülálló történeti forrás, amely megalkotásának eredeti céljával összhangban egyúttal a természetre vonatkozó ismereteink gyarapítását is szolgálta és szolgálja. Hajdan a berajzolásból és az utólag hozzáfűzött kommentárokból, ezek összevetéséből kíséreltek meg következtetéseket levonni a termés és az időjárás összefüggéseire, ma pedig előtérbe került a globális felmelegedés kérdése, az éghajlat változása. Az Olasz Borakadémia vezetésével egy 2007. április 24-én megkötött együttműködési megállapodás alapján neves külföldi és hazai tudósok végeztek a könyv segítségével klímakutatásokat. 2013-tól kezdődően pedig minden évben - a Szőlő Jövésnek Ünnepe keretein belül - megrendezik a Szőlő és Klíma Konferenciát. Ezzel kapcsolatban meg kell említeni Prof. Dr. Antonio Calo olasz borakadémiai elnök, Dr. Diego Tomasi egyetemi tanár, Dr. Bariska István történész, Szövényi Ernő borászati szakértő, Kiss Zoltán meteorológiai kutató és Németh János, a bejegyzést végző művész-tanár nevét. A kutatók visszamenőlegesen kitűnő meteorológiai anyagot találtak a feljegyzésekben az éghajlat-ingadozás történetére.

Az eredeti kötet rajzolóit-festőit 1835-ig nem is ismerjük. Ezt követően azonban már megtaláljuk az olykor igen látványos lapokon a mester kézjegyét. Jelenleg már hosszú évek óta Németh János művész-tanár látja el ezt a nemes feladatot, olyan elődökkel a háta mögött mint Bechtold István ornitológus-polihisztor, vagy a még élő, legidősebb „bejegyző” Horváth János nyugalmazott főiskolai rajztanár.

Mivel az eredeti Könyv 1990-ben betelt, újat kellett nyitni, ezért a régi kódex már csak bemutatásra, kultúrtörténeti ismertetésre kerül – ennek ellenére a legnagyobb tetszést aratva –, a berajzolás már az újban történik.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett:

A szőlőhajtások Szent György-napi bemutatásának legalább négyszáz, a hajtásoknak a Szőlő Jövésnek Könyvébe történő bejegyzésének közel háromszáz éves szokása olyan, a világon egyedülálló tradíció és érték, amely méltán gazdagítja nemzetünk szellemi-kulturális örökségét. Mindennapi hitünkkel teheti azt, hogy a múltunk kincseit, eleink bölcsességét és hagyománytisztelőtét érdemes megőrizni. Így nem vesznek el értékeink, azokat csak gyarapítani tudjuk. Mindez példaként, összetartó erőként szolgálhat más közösségek számára is! Tudunk arról, hogy más településeken is átvették ezt a szokást, például a Galamboki

Hagyományörző Alapítvány, vagy a Balaton-felvidéki Rezi hegyközsége (ahol az első években a kőszegi Németh János művész-tanár rajzolt és ismertette az ünnepség lényegét). Hasonlóképpen a szlovéniai Lendva-vidéken a csentei magyar szőlőtermelők kőszegi mintára 1994 óta rajzolnak be „szőlőjövéseket”. Kőszeg németországi, Stuttgart melletti testvérvárosa Vaihingen an der Enz 1991-ben csatlakozott e szokáshoz.

Az 1740-től a városi tisztújítások napján, rendszerint Szent György napján, április 24-én megszakitás nélkül, minden évben a Szőlő Jövésnek Könyvébe rajzolták le az első tavaszi szőlőhajtásokat, a jövéseket. Az európai kultúrtörténetben ez a gyakorlat példa nélkül áll. Az első kötet utolsó bejegyzésére 1991-ben került sor. 2013-ban a szőlővesszők bemutatásának és berajzolásának hagyományát felvették a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékébe.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

- Bariska István: A kőszegi bor. – Sopron: Escort'96 BT., 2001.
- Bariska István: Szőlő Jövésnek Könyve és élő hagyománya. – In: Honismeret, 1979. 5-6.sz. 96-100. p.
- Bariska István: Kőszeg bortermelése a 13-18. században. In: Előadások Vas megye történetéről. IV. Előadások. (Archivum Comitatus Castriferrei. Nr. 1.) Szombathely, 2004. 15-28. p.
- Baudics Ildikó: A Szőlő Jövésnek Könyve ünnepén. – In: Kőszeg és vidéke, 2001. 9. sz. 1-2. p.
- Bél Mátyás: A kőszegi borról. In: Magyarország népének élete 1730 táján. Bp. 1984. 413-440. p.
- Berkes Zoltán: Éghajlatingadozások tükröződése a kőszegi szőlőhajtások hosszában. A Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztérium fennhatósága alatt álló Magyar Királyi Országos Meteorológiai és Földmágnesességi Intézet kisebb kiadványai. Új sorozat 15. sz. bp. 1942 (Kiegészített különnyomat „Az Időjárás” 1942. január-februári számából. 1-2. sz. 25-32. p.) 17 p.
- Chernel Kálmán. Kőszeg sz(abad) kir(ályi) város jelene és múltja. Szőlészet és borászat. 1. köt. Szombathely, 1877. 22-27. p.
- Gyarmati Miklós: A kőszegi szőlő- és gyümölcsstermelés kultúrája. Megyei és Városi Statisztikai Értesítő. 1963. 6. sz. 287-294. p.
- Hachenberger Richard: A 255. bejegyzés a Szőlő jövésnek könyvére 1995. április 24-én. In: Történelmi és Művészeti Antológia. Kőszeg, 118-121. p.
- Jerney Pál: Szőlészeti, borászati emlékeinkről. = Agrártudomány. 1959. 4. sz. 93-94. p.
- Láng József: A kőszegi szőlőtermelés története a filoxériavészről napjainkig. In: Történelmi és Művészeti Antológia. Kőszeg, 1996. 122-132. p.
- Máté Árpád: A szőlő Jövésnek Könyve emlékünnepség Kőszegen. Kertészet és Szőlészet. 1978. 21.sz.6.p.
- Németh János: Kőszeg könyve. – In: Kőszeg és vidéke, 2003. 6. sz. 3. p.
- Németh László: Vas megye szőlőtermesztése. Szombathely, 1965. 38.p.
- Németh László. A Szőlő jövésnek könyve. Kertészet és Szőlészet 1971. 16. sz. 5. p.

Némethy Mária: Jövők kulturális kérdés. Örökségünk nemzeti jegyzékére került a „Szőlő Jövés” ünnepe is. In: Vas Népe, 2013. szeptember 21. 221. sz. 1., 7. p.

Szent-Miklóssy Ferenc: Ismét virulnak a szőlők Kőszegen. Kertészet és Szőlészet. 971. 15. sz-10. p.

Szövényi Ernő: A kőszegi bor üzenete. In: Történelmi és Művészeti Antológia. Kőszeg, 1998. 158-169.

Szövényi Ernő: Egy hajdani szőlőkultúra emlékezetére. = Borgazdaság. 1977- 3. sz. 115-119.. p.

Szövényi István: Kőszeg szőlőkultúrája a Szőlőkönyv tükrében. = Vasi Szemle. 1958. 2. sz. 27-34.

Szövényi István: A szüret jelentősége a régi Kőszeg gazdasági életében. In: Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője. 1965.. 3.. köt. 259-277.

Tóth János: Kőszegvidéke szőlőhegyi-pincék. = Technika. 1940. Különnyomat. 1-8. p.

Visnya Aladár: A szőlőjövések könyve, = Búvr. 1935. 609-613. p. Különnyomat.

http://www.vasidigitkonyvtar.hu:8080/web/guest/4/-/wiki/Main/Sz%C5%91l%C5%91%20J%C3%B6v%C3%A9snek%20K%C3%B6nyve/pop_up

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe: -

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális dokumentációja
Mellékelve 32 db fénykép.

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

A „Kőszegi Szőlő Jövésnek Ünnepe” 2013-ban bekerült a Szellemi Kulturális Örökségek közé. http://szellemikulturalisorokseg.hu/index0.php?name=0_szolojoves_unnepe (elérhető 2019. 04. 01.)

3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat